המחלקה הכלכלית

משמעות ההלאמה של חברת תעלת סואץ

היקף התנועה בתעלה עלה בהתמדה בשנים האחרונות, והסתכם בשנת 1955 ב־14,666 אניות שעברו בתעלה, מהן 28% אניות בריטיות. כמות המטענים שעברה אותה שנה הגיעה ל־107½ מיליון טון, מזה קרוב ל־70 מיליון טון נפט שנעו בכיוון מדרום לצפון.

ההכנסות ברומו של חברת התעלה הסתכמו בשנה האחרונה ב־34½ מיליון לי"ש, וההוצאות השוטפות ב־18½ מיליון. מתוך העודף של 16 מיליון לי"ש הוקצבו 5½ מיליון לקרנות שונות - בעיקר למטרות פיתוח התעלה - והתחרה של 10½ מיליון חולקה כרווחים. מזה נטלה ממשלת מצרים 15% כחלקה ברווחים, היינו כ־1½ מיליון לי"ש. (עבד אנ־נאצר לא דייק, איפוא, כשאמר בנאומו כי "רווחי" חברת התעלה מגיעים ל־35 מיליון לי"ש).

תמונה דומה לזו של מצב ההכנסות וההוצאות מתקבלת גם מן הדו"חות לשנתיים הקודמות.

הכספים שהצטברו בקרנות החברה - קרוב ל־30 מיליון לי"ש - הוחזקו בבנקים שמחוץ למצרים. בהתאם להסכם שנחתם בחודש שעבר בין החברה לממשלה המצרית, עמדה הראשונה להשקיע במצרים 10 מיליון לי"ש מסכום זה עד סוף השנה.

מימון סכר אסוואן

ההוצאות על הכנית הסכר הגבוה באסוואן נאמדות ב־1200 מיליון דולר, או קרוב ל־450 מיליון לי"ש, ולפי התכנית עמדו להוציא סכום זה במשך 10 השנים הקרובות עד להשלמת המפעל ב־1965. אפילו בהנחה שהמדינות החולשות על מי הנילוס (אוגנדה, חבש, סודאן) לא יפריעו, ובהנחה שלא ישולמו שום פיצויים לבעלי המניות, עדיין רב המרחק בין הרווחים הנוכחיים של חברת התעלה שהם בגובה של כ־10 מיליון לי"ש בשנה, ובין הצרכים למימון הכנית הסכר במשך 10 שנים המחייבים הוצאה שנתית ממוצעת של 45 מיליון לי"ש.

יש לזכור שרמת־החיים במצרים נמצאת בירידה מתמדת במשך 20 השנים האחרונות כתוצאה מן הריבוי המבעי הגבוה (קרוב ל־400,000 נפש בשנה) והקושי בהגדלת השטח החקלאי בגלל התלות המוחלטת במי הנילוס. הכנית הסכר מכוונת להגדיל את השטח המעובד במצרים בשיעור שליש. חישבו ומצאו שאפילו היתה התכנית מתבצעת עד 1965, עדיין תהיה אז רמת־החיים במצרים נמוכה משל היום בגלל הריבוי המבעי שיחול בינתיים. בלשון המימרה המקובלת: מצרים צריכה לרוץ כדי לדרוך במקום.

אפשרות סנקציות כלכליות נגד מצרים

יש בידי מעצמות המערב אפשרויות גדולות לפגיעה במצרים באמצעים כלכליים היכולים לגרום לחרם גמור של המשק המצרי. השאלה היא, אם תהיינה המעצמות מוכנות להשתמש באמצעים אלה.

<u>יתרות השטרלינג המצריות</u> הן הנוחות ביותר לפגיעה. יתרות אלה הסתכמו בסוף מברואר ש"ז ב־105 מיליון לי"ש בחשבון חסום* ו־33½ מיליון בחשבון חפשי, ס"ה 138½ מיליון לי"ש. לפי הידיעות האחרונות מסתבר שצו ההקפאה שהוצא באנגליה חל רק על חלק מסכום זה, היינו חשבונות חברות ויחידים.

מצבה של מצרים היה קשה בלאו הכי, ובמשך השנה ומחצית השנה האחרונה ירדו בהתמדה יתרות המטבע חזר שברשותה. הירידה במשך שנת 1955 הגיעה לכדי 35 מיליון לי"ש. הפער במאזן המסחרי היה אותה שנה הגדול ביותר בתולדות

---

* בהתאם להסכם אנגלי־מצרי, משחררים האנגלים כל שנה 20 מיליון לי"ש מחשבון חסום זה.

2/..

מצרים: 45 מיליון לי"ש, אחד הגורמים למצב זה היתה עיסקת הנשק עם צ'כוסלובקיה. (המאזן המסחרי מראה את ערך הכותנה שיוצאה לצ'כוסלובקיה, אך אינו מראה כמובן את ערך הנשק שיובא משם; על כל פנים, מבחינה כלכלית מהווים התשלומים עבור הנשק עומס נוסף על מאזן התשלומים המצרי).

סיבה חשובה עוד יותר להתערערות המאזן המסחרי המצרי בשנה האחרונה היה השפל שנוצר <u>בשוק הכותנה</u> מאז החלה ארה"ב במכירת כמויות גדולות ממלאי הכותנה שבידה במחירים נמוכים יחסית. אילו רצתה ארה"ב היתה יכולה להנחית מהלומה כבדה על המשק המצרי ע"י נקיטת אמצעים קיצוניים יותר בשטח זה.

מצרים תופסת את המקום השני בין הארצות מוכרות הכותנה בעולם - אחרי ארה"ב ולפני ברזיל. בתקופת ינואר-ספטמבר 1955 הגיע ערך יצוא הכותנה של ארה"ב ל-400 מיליון דולר, של מצרים ל-212½ מיליון, ושל ברזיל ל-106 מיליון. ואולם בניגוד ליתר הארצות, מהווה יצוא הכותנה במצרים את חוט-השדרה של סחר החוץ שלה ומגיע לכדי 80% עד 85% מכל ערך היצוא המצרי. היוצא מזה שמדיניות אגרסיבית יותר מצד ארה"ב ביצוא הכותנה, אף אם תפגע במידה מסויימת במספר ארצות אחרות, הרי תוצאותיה לגבי מצרים תהיינה הרסני

<u>עתיד התנועה בתעלה</u>

מבחינת חופש המעבר בתעלה תהיה להלאמה השפעה פסיכולוגית בעיקר, שהר הבעלות על חברת התעלה אינה נוגעת לקיומם או אי-קיומם של ההסכמים והנוהגי הבינלאומיים החופסים במקרה זה. העובדה שהמעצמות השלימו עם ההסגר נגד ישראל, תליש כמובן את עמדתם בכל סכסוך דומה העלול להתעורר.

דבר אחר הוא החזקתה של התעלה במצב תקין ופיתוחה בהתאם לצרכי התנוע המתרחבת. המצרים עצמם לא יכלו עד כה לספק די מומחים ופועלים מקצועיים מצריים בשביל תהליך ה"מיצור" ההדרגתי של החברה שהוסכם עליו לפני כשנתיים התנועה בתעלה כיום (45 אניות במעת-לעת) היא מכסימאלית, וכל תקלה גורמת לשיבוש לוח הזמנים. דוגמה למה שצפוי הוא המקרה שאירע בינואר 1955, כאשר התנגשות של מיכלית-נפט באחד הגשרים שמעל לתעלה גרמה לשיתוק גמור של התנועה במשך 60 שעות. יתר על כן, צרכי התנועה הגדלה מחייבים ביצוע תכניו להרחבתה והעמקתה של התעלה, והשאלה היא באיזו מידה יהיו המצרים מוכנים להקציב את הכספים הדרושים לכך מן ההכנסות השוטפות.

הנקודה העדינה ביותר בכל הענין הם דמי המעבר, ששיעורם כיום הוא בערך דולר אחד לטונה מיטען. הנטיה הטבעית של המצרים תהיה להעלות את שיעו דמי המעבר, אלא שהתוצאה מכך עלולה להיות הפחתת היקף התנועה בתעלה. הדברי אמורים באותם מקרים שוליים שבהם יש לדרך התעלה יתרון קטן בלבד לעומת דרכ אחרות, כגון התחבורה בין אוסטרליה לאנגליה: במקרה זה מאפשרת התעלה קיצור דרך בשיעור 7% בלבד לעומת דרך כף התקוה. הוא הדין בתחבורה בין נמלים מסויימים בדרומה של אסיה ובין אמריקה: כאן עלולה להשתלם דרך האוקינוס השקט ותעלת פנאמה. (דמי המעבר בתעלת פנאמה הם ברמה דומה לזו של תעלת פוא

לגבי החלק החשוב ביותר של התנועה בתעלה - תנועת הנפט מן המפרץ הפר למערב אירופה - עלולה העלאת דמי המעבר לגרום לעלייה ביצוא הנפט של ונצוא וארצות אמריקה אחרות על חשבון ארצות המפרץ הפרסי.

למרות כל האמור, הרי תלותה של אירופה המערבית בנפט המפרץ הפרסי, המספק כיום כ-90% מצרכיה, היא כה מכרעת שאין להביא בחשבון שינויים מרחיק לכת בעתיד הנראה לעין. אפילו בהנחה התיאורטית שארצות אירופה היו מוכנות לקבל על עצמן את ההוצאות הגדולות הכרוכות בהטיית התנועה מן התעלה לדרך כף התקוה - מרחק גדול פי 2 - היה הדבר מחייב הפחתה דראסטית בתצרוכת הדלק של אירופה (בגלל מחסור במיכליות-נפט) ומעורר בעיות כלכליות עצומות. נזק זה ודאי אינו שקול נגד ההפסד של 10 או 15 מיליון לי"ש העלול להיגרם למשטרו של נאצר.

השיקולים הקובעים לגבי הברירה אחרת - הנחת צינורות נפט נוספים מן המפרץ הפרסי לחוף המזרחי של הים התיכון בדומה לצינורות "טפליין" וחברת הנפט העיראקית - רק מדגימים את המבוי הסתום שהגעו אליו מעצמות המערב כתוצאה ממדיניותן במזרח התיכון. בחודש שעבר החליטה ממשלת לבנון גם היא להיות תקיפה, לאחר שלא התפשרה עם חברת הנפט העיראקית בענין גובה מיסי המעבר המגיעים לה עבור הזרמת הנפט לטריפולי: היא הכריזה על נכסי החברה בלבנון כרכוש לבנוני (ז"א רכוש אין להוציאו מגבולות לבנון) והטילה על חברת הנפט מס הכנסה אגב הפרת ההסכם הקיים משנת 1931. בתגובה לכך הפסיקה חנ"ע את ביצוען של כל תכניות הפיתוח וההרחבה בלבנון, בכלל זה התכנית להטיית צינורות הנפט המושבתים בקו כרכוק-חיפה לכיוון לבנון.

הדילמה נובעת איפוא מכך, שהמעבר בחלקו מעורר בעיות עם מדינות ערביות אחת, ואילו צינורות עלולים לעורר בעיות עם שלוש מדינות ערביות או יותר ...

ש. יקר/

העתקים: לשכת השר, מנכ"ל, א. לוריא, ג. רפאל, חקר, מאח"ב, מב"ד, מע"ר, חטברה.